

Lezing Olterterper Kring, Cursus B, 6 januari 2020

Thema: 'Job'

Dr. Ron van den Hout

Inleiding

Het boek Job plaatst ons voor een grote uitdaging. De tekst, taal, woordenschat en theologische inhoud zijn moeilijk en berucht. In hoeverre Job een historische persoon is weten we niet. Hij is in ieder geval een literair personage en als zodanig bekend uit andere literatuur (bijv. Ez 14,12-23). Samen met een zekere Daniël en met Noach is hij een rechtvaardige die – als God het volk wil straffen voor zijn zonden – alleen zichzelf zal kunnen redden, omdat iedereen verantwoordelijk is voor zijn eigen gedrag en niet voor dat van anderen. Job geldt als een van de deugdzame voorbeelden uit de oertijd.

Het lijden en het waarom van het lijden is een algemeen menselijk probleem. Het boek Job is geen reflectie of bezinning op de Israëlitisch-Bijbelse traditie zoals sommige andere wijsheidsteksten (Jezus Sirach 44–50; Wijsheid van Salomo 10–19) maar het stelt een heel nieuw probleem centraal komend vanuit de menselijke ervaring in relatie tot de gangbare en traditionele vergeldingstheologie (zoals bijv. verwoord in Deuteronomium 10–11; 28).

Job is een boek *sui generis*, een literair product en geen verslag van een historisch gevoerde discussie. “Het boek Job presenteert geen epiek [heldendicht], maar de held waarnaar het is genoemd, de man Job, is niet alleen maatschappelijk iemand van hoog aanzien, maar ook emotioneel en geestelijk een persoon van grote allure, en zijn strijd tegen het onrecht dat hem wordt aangedaan – in die termen denkt hij althans lange tijd – is waardig en immens” (FOKKELMAN, 11).

Dat het boek Job echt literatuur is blijkt mede uit de literaire procedés die worden gebruikt in de tekst. De auteur vertelt niet zelf wat Job aan rampen overkomt, maar laat het de anonieme ooggetuigen doen in het verhaal (1,13-19). Dit maakt de tekst veel spannender en levendiger. Wij lezen hoe Job de onheilstijdingen ontvangt en worden zo deelgenoot gemaakt van de dramatische gebeurtenissen. In de dialogen van Job 3,1–42,6 zullen we deelgenoot worden van de waarom-vragen die Job zich stelt en van zijn persoonlijke worsteling.

Het gaat bij Job om een legendarische figuur uit de oertijd die als exempel wordt genomen en aan wie een actuele discussie wordt verbonden. Het gaat om de vraag naar het waarom van het lijden waarop geen eenvoudig antwoord te geven is. Het gaat om het mysterie van het (onrechtvaardig) lijden. Het gaat misschien nog wel meer om de vraag die de gelovige zich kan stellen: *do humans serve God for themselves and their own profit?* De mens beseft dat geluk niet is af te dwingen met een volmaakte levenswandel, maar deze constatering is in de praktijk van alledag niet zomaar te accepteren. Het zou makkelijker zijn voor de mens als hij kon leven met de theologische gedachte: *'For this [rechtvaardigheid], you [God] owe me happiness'* (NJBC 30,6). Het boek Job is vooral interessant voor de gedachtegangen die in de dialogen worden ontwikkeld.

De dialogen met de vier vrienden (3–27; 32–37) en de dialoog van Job met God (29–31; 38,1–42,6) staan tegen de achtergrond van een raamvertelling in de eerste twee hoofdstukken 1–2 (de proloog) en in het laatste gedeelte, de epiloog (42,7-17). Opvallend aan het boek Job is de tegenstelling tussen het narratieve raamwerk en de poëtische dialogen (3,1–42,6).

De redevoeringen en gedachten van de vrienden moeten we niet meteen negatief beoordelen. Ze bevatten sowieso veel herkenbare redeneringen en gevoelens. Job lijdt weliswaar ten onrechte en daarom hebben we met hem te doen, maar de vrienden zeggen geen domme dingen. Het vergeldingsprincipe of het principe van *do ut des* kan nooit helemaal afwezig zijn in onze theologie en in de praktijk van alledag, al kunnen we er zeker niet alles mee verklaren, en al plaatst het ons soms voor grote vragen.

Het boek Job gaat niet alleen om de vraag naar het waarom van het lijden. Het gaat ook om de zoektocht van de mens naar het ware aangezicht van God (RAVASI, 77). Is God betrouwbaar? Handelt Hij rechtvaardig? God staat op een of andere manier niet buiten het kwaad. Als het om kwaad en lijden gaat, kunnen we God niet erbuiten laten.

De personages in het boek Job zijn geen Israëlieten! Er is in de Bijbel sowieso een sterke openheid naar niet-Israëlieten (bijv. Ruth, Jona, Zach 8,20-23). Zo ook hier. Het lijden en het waarom van het lijden is een algemeen menselijk probleem. De locatie waar Job woont en waar de dialogen gevoerd worden is niet in Israël gelegen, maar moet met Edom in verband worden gebracht (Gen 36,28; Klaagl 4,21) dat ten zuidoosten van Israël gelegen is (VAN DER LUGT, 338).

Literatuur

- R.A.F. MACKENZIE – R.E. MURPHY, *Job*, NJBC 30.
- R.E. MURPHY, *Job*, ICB II, 876-899.
- P. VAN DER LUGT, *Job*, in J. Fokkelman – W. Weren, *De bijbel literair. Opbouw en gedachtegang van de bijbelse geschriften en hun onderlinge relaties*, Zoetermeer – Kapellen, 2003, 333-355.
- H. JAGERSMA – M. VERVENNE (ed.), *Inleiding in het Oude Testament*, Kampen 1992, 282-284.
- J. FOKKELMAN, *Het boek Job in vorm. Een literaire vertaling*, Amsterdam 2009.
- H. GROSS, *Ijob* (Die Neue Echter Bibel), Würzburg 1998.
- G. RAVASI, *Hiob. Der Mensch im Leid*, München – Zürich – Wien 2005.
- E. VAN WOLDE, *Meneer en mevrouw Job. Job in gesprek met zijn vrouw, zijn vrienden en God*, Baarn 1991.
- D. CLINES, *Jobs God*, in E. van Wolde (red.), *De God van Job*, Zoetermeer 2005, 74-92.
- P. VAN HECK, *From Conversation about God to Conversation with God*, in J. Haers – P. De Mey (ed.), *Theology and Conversation. Towards a Relational Theology* (BETL 172), Leuven 2003, 115-124.
- H. SNOEK, *Stilte na de ramp: Job 2,13*, *Interpretatie* 10,2 (2002), 7-9.
- W. VOGELS, *Job* (Belichting van het bijbelboek), Boxtel – Leuven – Brugge 1989.

Structuur

De volgende structuur is mogelijk:

1–2	proloog (proza)
3–28	dialogen tussen Job en de 3 vrienden 3 inleidende monoloog (Job) 4–14 <i>eerste ronde</i> (Elifaz, Bildad, Sofar) 15–27 <i>tweede ronde</i> (Elifaz, Bildad, Sofar, Elifaz, Bildad) 28 loflied op de wijsheid
29–31	eerste deel van <i>derde ronde</i> (dialoog tussen Job en God)
32–37	vier betogen van Elihu ingelast (ingeleid door proza 32,1-5)
38,1–42,6	tweede deel van de <i>derde ronde</i>
42,7-17	epiloog (proza)

Het is mogelijk om c. 3 nog te rekenen tot de proloog: het zijn namelijk de openingswoorden van Job, maar de scheiding op basis van het genre ligt meer voor de hand. We zouden ook wel 3,1-26 en 42,1-6 als een poëtisch raamwerk binnen het proza-raamwerk kunnen beschouwen (VAN DER LUGT, 334). Aan het begin hiervan beklagt Job zich en op het einde geeft hij zich over.

Proloog (Job 1 en 2)

Er zijn zes duidelijke scènes die zich afwisselend in de hemel en op de aarde afspelen (1,1-5.6-12.13-22; 2,1-6.7-10.11-13). De spelers in het verhaal weten niet wat er zich in de hemel voordoet, wij als lezer weten dat wel. De ‘godenzonen’ en wij weten dat er een soort weddenschap is afgesloten tussen God en satan. Er zijn twee niveaus in het verhaal. Job wordt getroffen, maar weet niet waar de rampen vandaan komen en weet ook niet waarom het hem overkomt. Job 1–2 heeft een duidelijke bedoeling. Het vertelt de lezer dat hetgeen Job overkomt een beproeving is (vgl. Gen 22,1) en dat het met God te maken heeft. De lezer wordt voorbereid op de discussie waaruit het grootste deel van het boek bestaat. Er komen meer dergelijke hemelse scènes voor in de Bijbel (bijv. 1K 22,19-23) waarin God acteert als een monarch en met andere hemelbewoners overleg pleegt (‘godenzonen’, vgl. Gen 6; Zach 3).

De hoofdrolspeler is Job. Er zijn bijrollen waarvan die van Job’s vrouw nog het meest opvallend is en die van de vrienden bepalend voor het verloop van het hele boek. In de twee ‘hemelse’ scènes spelen JHWH en satan de hoofdrol. Satan als hemelbewoner! Het gaat hier niet om een duivel of een demon, maar om een aanklager, een officier van justitie. Hij rapporteert bij JHWH wat mensen verkeerd doen, en brengt dat aan. Satan moeten we hier niet als eigenaam zien, maar eerder als de aanduiding van een functie (dus bij voorkeur

satan, en niet Satan). God gaat in op het plan van satan, en staat toe dat Job door allerlei rampen wordt getroffen.

Vertaling Job 1–2

1,1 Er was een man in het land Us, Job was zijn naam.

Die man was volmaakt en oprecht,
godvrezend en het kwade vermijgend.

1,2 Er waren hem geboren zeven zonen en drie dochters.

1,3 Zijn veebezit was zeventuizend stuks kleinvee, drieduizend kamelen, vijfhonderd span runderen, vijfhonderd ezellen en heel veel dienstpersoneel.

Die man was groter dan alle zonen van het Oosten.

1,4 En zijn zonen gingen en hielden een feestmaal

in het huis van iemand op zijn dag.

En zij zonden en riepen de drie zusters
om met hen te eten en te drinken.

1,5 En wanneer de dagen van het feestmaal waren afgerond

zond Job

en hij heiligde hen

Hij stond vroeg in de morgen op en droeg offers op naar het aantal van hen allen

want Job zei: misschien hebben mijn zonen gezondigd

en hebben zij God gezegend in hun harten.

Zo deed Job alle dagen.

1,6 Op een dag kwamen de zonen van God om zich op te stellen voor JHWH;

ook satan kwam in hun midden.

1,7 JHWH sprak tot satan: waar komt u vandaan?

Satan antwoordde JHWH

en zei: van het rondzwerven over de aarde en van haar doorkruisen.

1,8 JHWH zei tot satan:

hebt u uw hart gelegd op mijn dienaar Job,

want er is op aarde niemand zoals hij,

een man volmaakt en rechtschapen, godvrezend en het kwade vermijgend.

1,9 Satan antwoordde JHWH en zei:

is het om niet dat Job God vreest?

1,10 Bent u het niet die hem beschermt en zijn huis en alles wat hij bezit rondom!

U hebt het werk van zijn handen gezegend

en zijn vee heeft zich uitgespreid over het land.

1,11 Maar zend toch uw hand en raak alles wat hij bezit,
hij zal u zegenen in uw aangezicht.

1,12 JHWH zei tot satan:

zie, al wat hij bezit is in uw hand,
alleen op hemzelf mag u uw hand niet leggen.
En satan ging weg van het aangezicht van JHWH.

1,13 Er kwam een dag dat zijn zonen en zijn dochters aan het eten en wijn aan het drinken
waren in het huis van hun broer de eerstgeborene.

1,14 Een bode kwam bij Job en hij zei: het vee was aan het ploegen en de ezinnen weidden
op hun hand.

1,15 En Seba viel aan en nam hen
en de jongens sloegen zij met de mond van het zwaard.
Alleen ik ben ontkomen, alleen, om het u te vertellen.

1,16 En deze was nog aan het spreken, en er kwam een ander en zei:
vuur van God viel uit de hemel en verbrandde het kleinvee en de jongens en verteerde
hen. Alleen ik ben ontkomen, alleen, om het u te vertellen.

1,17 En deze was nog aan het spreken, en er kwam een ander en zei: de Chaldeeën zetten
drie hoofden/groepen en zij roofden de kamelen en namen hen en de jongens sloegen zij
met de mond van het zwaard.

1,18 En deze was nog aan het spreken, en er kwam een ander en zei:
uw zonen en uw dochters waren aan het eten en wijn aan het drinken in het huis van
hun broer, de eerstgeborene.

1,19 En zie, een hevige wind van de overzijde van de woestijn
en hij raakte de vier hoeken van het huis
en hij viel op de jongens en zij stierven.
Alleen ik ben ontkomen, alleen, om het u te vertellen.

1,20 En Job stond op en scheurde zijn kleed en schoor zijn hoofd kaal
en hij viel ter aarde en hij boog neer

1,21 en hij zei: naakt ben ik gekomen uit de schoot van mijn moeder en naakt zal ik daar
terugkeren. JHWH heeft gegeven en JHWH heeft genomen. De naam van JHWH zij
gezegend.

1,22 In dit alles zondigde Job niet en hij gaf God niets ergerlijks.

2,1 Op een dag kwamen de zonen van God om zich op te stellen voor JHWH
en ook satan kwam in hun midden om zich op te stellen voor JHWH.

2,2 JHWH sprak tot satan: waar komt u vandaan?

En satan antwoordde JHWH en zei: van het rondzwerven over de aarde en van haar doorkruisen.

2,3 JHWH sprak tot satan: hebt u uw hart gelegd op mijn dienaar Job, want er is op aarde niemand als hij, een man volmaakt en rechtschapen, godvrezend en het kwade vermijgend.

Hij blijft grijpende zijn integriteit, maar u hebt mij tegen hem opgezet om hem voor niets te verzwelgen.

2,4 Satan antwoordde JHWH en sprak: huid voor huid; al wat de man bezit zal hij geven voor zijn ziel.

2,5 Maar zend toch uw hand en raak zijn gebeente en zijn vlees, hij zal u zegenen in uw aangezicht.

2,6 JHWH zei tot satan: zie hem in uw hand, maar spaar zijn ziel.

2,7 Satan ging weg van bij het aangezicht van JHWH en hij sloeg Job met een kwaadaardige zweer vanaf de zool van zijn voet tot aan zijn kruin.

2,8 En hij nam zich een potscherf om zich te krabben en hij ging zitten in het midden van de as.

2,9 Zijn vrouw sprak tot hem:
u houdt zich nog vast aan uw integriteit!?
Zegen God en sterf.

2,10 Hij zei tot haar: u spreekt zoals een van de dwaze vrouwen zou spreken.
Ook nemen wij het goede van God aan, het kwade zouden we niet aannemen!
In dit alles zondigde Job niet met zijn lippen.

2,11 Drie vrienden van Job hoorden al dat kwade dat over hem gekomen was.
En zij kwamen ieder vanuit zijn plaats: Elifaz de Temaniet, Bildad de Sjeochiet en Sofar de Naämatiet.
En zij verzamelden zich samen om te komen om zich over hem te beklagen en hem te troosten.

2,12 Zij sloegen hun ogen op van verre en zij herkenden hem niet.
En zij verhieven hun stem en weenden.
En zij scheurden ieder zijn kleed, en zij strooiden stof over hun hoofd de hemel in.

2,13 En zij gingen bij hem ter aarde zitten. zeven dagen en zeven nachten.
En niemand sprak tegen hem een woord,
want zij zagen hoe groot de pijn was.

(3,1 Hierna opende Job zijn mond en vervloekte zijn dag.

3,2 En Job antwoordde en sprak: ...)

Commentaar

1,1-5 De eerste scène speelt zich af op de aarde. De hoofdpersoon wordt voorgesteld. Het boek begint als een sprookje 'er was eens'. Allereerst – want daar zal het over gaan – wordt er iets gezegd over het karakter van Job en zijn innerlijke houding. Hij heeft vier kwaliteiten: hij is integer (*tam*), rechtschapen (*jasjar*; hij verricht goede daden), godvrezend (*jaree elohim*; hij realiseert zich de juiste verhouding tot God), en 'vermijdend het kwaad' (*sar meera*; hij is gewetensvol). Deze eigenschappen komen tot uiting in wat in 1,5 wordt beschreven. Vanaf het begin moet de lezer goed weten dat Job integer is en de lezer moet zich hiervan niet laten afbrengen in de discussies die gevoerd gaan worden.

Vervolgens worden er uiterlijke dingen gezegd over Job. Hij is een soort hereboer (sjeik), heeft veel vee en bezittingen en een groot gezin (zijn vrouw blijft hier onvermeld!). Ook hieruit blijkt dat Job als een patriarch moet worden voorgesteld (vgl. Gen 12,5; 13,6). Ook Abraham wordt als een integer man beschreven (Gen 22,12), en bovendien acteert Job als een priester, hetgeen bij de patriarchen ook nog gebruikelijk was (bijv. Gen 17). Het verhaal wordt geplaatst in de tijd van de semi-nomadische aartsvaders.

De zonen van Job hebben de gewoonte om regelmatig een feest te houden en de zussen daarvoor uit te nodigen (deze hebben hier een bijrol). Jobs gewetensvolle houding brengt hem ertoe de eventuele zonden van zijn kinderen te verzoenen met God. Hier blijkt zijn integriteit concreet.

1,6-12 De eerste scène in de hemel, het begin van de handelingen/gebeurtenissen. Het is een plotselinge en onaangekondigde scènwisseling. JHWH neemt het initiatief en maakt satan attent op zijn dienaar Job (*avdi < ebed* is een eretitel; vgl. Ex 14,31; Dt 34,5; Joz 1,1). JHWH is trots op Job. JHWH herhaalt in 1,8 de woorden die de verteller aan de lezer reeds heeft gericht (1,1), en dezelfde kwaliteiten van Job worden opgesomd. Hier begint de verleiding. Satan daagt JHWH uit: 'Job dient God omdat hij van God alles heeft gekregen, Hij dient God niet om niet, niet gratis (*chinam*)! Hij dient God om zijn gaven.' De aanklager is wantrouwend en sceptisch ingesteld naar de mensen en heeft een negatief mensbeeld (in ieder geval naar Job). God prijst zijn dienaar Job juist aan en heeft veel vertrouwen in hem (positief mensbeeld). Satan wil Job testen, God staat het toe en neemt de uitdaging aan. Hij moet de uitdaging wel aannemen anders wordt niet duidelijk waarom Job God werkelijk dient en wat Jobs innerlijke motivatie werkelijk is. Het is voor JHWH zelf ook een uitdaging, want welk beeld zal er van Hem gegeven worden? Als God de uitdaging niet aanneemt, zal er niets van Hem worden geopenbaard.

1,13-22 De derde scène, weer op aarde. Als vanzelf gaat de aandacht van de lezer weer naar de aarde (plotselinge scènwisseling en een nieuwe start van het verhaal aanknopen bij 1,5). Tijdens een feest van de kinderen krijgt Job viermaal kort achter elkaar een 'jobstijding' (1,14-19). Al zijn bezittingen en zijn gezin (in 1,2-3 opgesomd) worden hem ontnomen. Wat zal er met zijn innerlijke eigenschappen (1,1b) gebeuren, zal hij deze ook verliezen? Neen,

Job onderwerpt zich aan JHWH en stelt rouwrituelen (1,20; of boeterituelen?). Vooralsnog heeft satan niet gewonnen; Job blijft JHWH trouw. Job doet juist datgene wat satan niet wil: JHWH zegenen (1,21 [hier geen eufemisme]; vgl. Ps 113,2). Satan heeft verloren, maar hij geeft de weddenschap nog niet op.

2,1-6 Weer een plotselinge scènwisseling in de hemel. Job 2,1-3a is een bijna woordelijke herhaling van 1,6-8, maar JHWH voegt er een conclusie aan toe (2,3b): “Job blijft zich vasthouden aan zijn integriteit.” God voelt zich bevestigd in zijn mening over Job (en terecht). Satan heeft geprobeerd om de mens tegen God op te zetten, maar het is hem nog niet gelukt. Hij doet een nieuwe poging: Job straffen in zijn lichaam en zijn gezondheid. Goederen en kinderen staan nog enigszins buiten jezelf, maar als je aan iemands huid komt ... dan zal hij wel ‘egoïstisch’ handelen en voor zichzelf kiezen.

2,7-10 Deze vijfde scène volgt harmonisch op de vorige maar verplaatst zich weer naar de aarde (2,1-10 zou ook één scène kunnen zijn). Job wordt getroffen door vreselijke ziekten en een afschuwelijk uiterlijk (zijn huid). Hij weet zich vergankelijk en zit in het midden van de as. Dan verschijnt er een verleidster. De vrouw van Job (anoniem) herneemt de conclusie van JHWH dat Job zich nog steeds aan zijn integriteit blijft vasthouden. Zij stelt zich de vraag of hij dat moet blijven doen. Wat levert het hem op? vraagt de vrouw zich af. De vrouw van Job reageert zoals de satan had gehoopt. Job wil sterk zijn, maar zijn vrouw vraagt zich af of hij dat kan blijven volhouden. Zij wil zeggen: ‘Vervloek God toch, dan sterft u wel, en dan bent u van alle lijden verlost’. Is dit een behulpzame opmerking uit solidariteit en medelijden of een cynische? Job vindt het voorstel van zijn vrouw in ieder geval niet gewenst. Met andere woorden herhaalt hij wat hij eerder heeft gezegd (2,10; vgl. 1,21), maar hij zegt het nu in het meervoud en het is meer vanuit de mens geredeneerd (VAN WOLDE). Bovendien betreft hij er nu zijn vrouw bij, want zij heeft ook meegeleden. Job doet een beroep op de solidariteit van zijn vrouw. De schrijver besluit/herhaalt: ‘Job zondigde niet’ (2,10b; vgl. 1,22). Of de vrouw uit medelijden handelt of uit cynisme is moeilijk uit te maken, Job herkent zich niet in de reactie van zijn vrouw, hij noemt haar dwaas.

2,11-13 Deze zesde en laatste scène vormt de narratieve opmaat voor de poëtische hoofdstukken waaruit het corpus van het boek Job is opgebouwd. Ook de vrienden van Job zijn geen Israëlieten. Ze komen uit de Syrisch-Arabische woestijn (Elifaz van Teman, Bildad van Sjuah en Sofar van Naama). Ook d.m.v. de namen en de afkomst van de vrienden blijkt er een patriarchale setting te zijn van Job 1–2. Het is de voorbereiding op de dialogen die komen. De drie vrienden zijn professionele wijzen en pastoraal begaan; ze wachten een week, en beginnen niet met goedkope troost en zijn zich bewust van de dieperliggende levensvragen die het lijden oproept. Ze zitten zwijgend bij Job en wachten tot hij begint. De vrienden zijn theologen die ieder vanuit een eigen gezichtspunt de discussie met Job aangaan (RAVASI, 24).

In 3,1 vloekt Job (geen eufemisme meer) zoals satan wilde hebben, maar hij vervloekt niet God maar ‘zijn dag’ (i.e. zijn bestaan; FOKKELMAN, 136). Diversen hebben geprobeerd Job God te laten vervloeken, maar het is niet gelukt. Nu beginnen de discussies.

Het begin van de dialogen (Job 3–6)

Het is het openingsgedicht van het poëtische gedeelte. De vrienden hebben mee gerouwd als om een dode, nu volgt een eruptie van klachten vanuit het gemoed van Job. De klacht van Job is de inleiding op het thema en op de gespreksronden. In het algemeen proberen de vrienden Job ervan te overtuigen dat Hij onrechtvaardig is, omdat lijden altijd een straf is voor zonden (en die moeten er dus zijn). Job blijft bij zijn integriteit en rechtvaardigheid en slaat niet door (hij laat zich niet overtuigen). Ook in deze omstandigheden vervloekt hij God niet; hij vervloekt wel zijn dag en zijn geboorte (3,1-16; vgl. Jer 20,14-18). Deze klacht gaat over in een verlangen naar de dood (3,20-26). Job stelt het menselijke leven als zodanig en de zinvolheid ervan ter discussie. Het gaat om de zin van alles en om het hele bestaan als zodanig. In het hele hoofdstuk wordt God niet aangesproken, en ook geen medemensen; er staat nergens een 2^e persoon (grammaticaal). Job spreekt alsof hij helemaal alleen is.

Als eerste reageert Elifaz (4,2vv). Hij begint nog niet inhoudelijk, maar quasi pastoraal; hij beseft de moeilijkheid van zijn positie ten opzichte van Job en hij toont gevoel voor zijn emotie. Elifaz verontschuldigt zich voor zijn spreken, maar hij kan zich niet inhouden. De vrienden waren aanvankelijk sprakeloos (2,13), maar nu Job begonnen is, moeten ze reageren. Elifaz begint te filosoferen en te theologiseren. Elifaz spreekt Job persoonlijk toe (4,3-6). Kenmerk van deze passage is de 2^e persoon enkelvoud. Elifaz haalt het leven van Job aan en houdt het Job voor: 'Jij hebt je altijd met anderen bezig gehouden, anderen de juiste weg gewezen, je hebt de anderen altijd geholpen om uit de zonde op te staan (4,3-4). Maar nu het lijden jezelf overkomt ... weet je je geen raad en begin je te klagen'. Elifaz verwijt Job zwakte en moedeloosheid nu het lijden hemzelf treft. Het is een heel herkenbare reactie: toen het lijden anderen overkwam stelde je je geen vragen, nu het lijden jezelf overkomt wordt het een probleem. Elifaz zegt: dit is niet logisch en niet eerlijk. Elifaz trekt deze integriteit in twijfel, maar verwacht integriteit met berusting.

4,7-11 Bevat de belangrijkste hypothese van Elifaz: een oprecht iemand en een rechtvaardige gaan niet verloren (4,7). Dit is een generalisatie. Hierin gaat de impliciete beschuldiging schuil dat Job gezondigd moet hebben. De deuteronomistische theologie (Lev 26; Dt 28) geeft aanleiding tot deze manier van denken. Dan wil Elifaz zijn stelling staven met zijn eigen ervaring (4,8; vgl. Gal 6,7). Elifaz beschouwt zich als een wijze en een ervaringsdeskundige; hij probeert Job tot schuldbekentenis te brengen. God straft en vernietigt de zondaar en bewerkt daarmee het tegenovergestelde van de schepping (4,9; Gen 2,7; Ps 104,29).

Ondanks het feit dat Elifaz Job oproept eens goed na te denken (5,27) herneemt Job meteen zijn klagen (6,1). Job kan het niet laten zich te uiten. Hij heeft lang genoeg gezwegen. Zijn klagen bestaat nu hierin dat zijn lijden onnoemelijk zwaar is (6,2-3a). Als het zo moeilijk is, kun je niet meer zwijgen. Hij ervaart zijn ziekte ook als pijlen die in zijn lichaam zijn geschoten (6,4). Het gif van de pijlen dringt zijn lichaam binnen en vergiftigt het.

Hij verantwoordt zich ook voor zijn overvloed van woorden (6,3b). Het gaat hier om een woord dat verschillend vertaald wordt. V. 6,3b luidt 'en daarom zijn mijn woorden *laa'u*'. Dit Hebreeuwse woord wordt vertaald als 'ondoordacht' (VOGELS, 48.51), 'gezwets' (Naardense

Bijbel), 'onbezonnen' (NBV), 'hard' (WV '95) of 'bruut' (FOKKELMAN, 51.147). Het gaat erom dat het lijden Job ertoe aanzet zijn klachten uit te kramen zonder al te veel nadenken. De omstandigheden van zijn ziekte (dat is de context) maken hem radeloos; hij kan niet zwijgen. Hij blijft voortdurend, levendig en druk praten. De zwakheid van Job komt hier wel naar boven, maar het gaat er niet om dat Job door deze woorden zondigt. De Willibrordvertaling van 1975 (WV '75) sluit aan bij een Nederlands spreekwoord 'waar het hart vol van is, loopt de mond van over'. Dit sluit wel aan bij de bedoeling van de Hebreeuwse tekst, maar dit spreekwoord kan ook positief verstaan worden, en dat is in Job 6,3b toch niet het geval. Job uit zich niet uit vreugde maar uit frustratie.

In 6,8-10 herhaalt Job zijn verlangen om te sterven. Hij wil liever vernietigd worden en losgesneden zijn. Het feit dat God hem vasthoudt, brengt Job slechts leed. De enige troost die hij zich kan voorstellen is sterven! De dood is wel wreed, maar in de gegeven omstandigheden eerder een troost.

Job is met zijn vrienden in gesprek, maar hij beklagt er zich in 6,14-20/21 over dat hij geen steun van hen ondervindt. Job beschuldigt zijn vrienden ook van ontrouw aan God (6,14). Job 6,13 eindigt met de klacht dat hij geen hulp krijgt, hier wordt dit concreet door de klacht over zijn vrienden. Hij vergelijkt hen met een drooggevallen wadi (6,15-20). "Een wadi is een beekbedding die maar een klein deel van het jaar stromend water bevat, als het hogerop in de bergen heeft geregend. Karavanen laten hun route bepalen door halteplaatsen waar mens en dier kunnen drinken en hun watervoorraad bijvullen. Ze gaan te gronde als de wadi waar ze op mikken onverwacht alweer is drooggevallen" (FOKKELMAN, 147). De vrienden zijn net zo verraderlijk als een wadi; op het moment dat je het water van de wadi nodig hebt, is het er niet. Een wadi zou water moeten brengen, maar doet het meestal niet. De vrienden hebben voor Job niets kunnen betekenen. Ze zijn niet in staat gebleken empathie te kunnen opbrengen voor het leed van Job. Ze hebben zich niet kunnen inleven en Job heeft zich niet gekend gevoeld. De reactie van de vrienden was een 'neen'. Job voelt zich verraden.

In 7,1-6 richt Job zich eigenlijk tot niemand (in 6,21-30 sprak hij tot zijn zogenaamde vrienden; in 7,7 begint hij God aan te spreken zonder zijn naam te noemen). Hij vergelijkt zijn lijden met dat van een arbeider (7,1-4). Tijdens de zware arbeid verlangt hij naar het einde van de dag en de uitbetaling van het loon (7,1-2). Job kent geen rust: als hij te bed ligt, wil hij weer opstaan, als hij op is, verlangt hij weer naar de nacht (7,3-4). Hij is niet tevreden met de actuele situatie; voortdurend verlangt hij naar het andere en volgende. Het verlangen dat Job heeft, is geen heilzaam verlangen maar een verlangen dat onrustig maakt en moe. Vers 7,5 is een van de weinige verzen die refereren aan de ziekte van Job.

In 7,6-10 staat de nietigheid van het menselijke leven centraal. Wat stelt het leven eigenlijk voor; het is zo snel voorbij. En als de mens gestorven is, is het ook voorbij. Je vindt niets meer van hem terug. In het boek Job vinden we nog niet het idee van onsterfelijkheid, hiernamaals en verrijzenis. Het sluit aan bij de idee over de *sjeool*: een schimmenrijk waarin alle doden zich verzamelen (goeden en slechten, armen en rijken) en waar allen van God verwijderd zijn en leven als schaduwen. Job stelt zich de vraag wat het menselijke leven eigenlijk voor waarde heeft. Wat stelt de mens eigenlijk voor? Vanaf 7,7 begint Job God aan

te spreken. Hij volgt hiermee het advies van zijn vrienden (5,8): “Daarom: ik kan mijn mond niet houden, uitspreken zal ik mijn verdriet, uitschreeuwen mijn ergernis” (7,11). Job vat nog eens samen dat hij zijn uitspraken niet voor zich kan houden (6,2-7). Vanwege zijn ellende kraamt Job er van alles uit.

In de volgende passage (7,12-20) beziet Job zijn ellende vanuit een nieuw perspectief. Het lijden dat hem treft is te danken aan de bemoeizucht van God. God is steeds met Job bezig, en laat hem niet los. Daarom wordt Job steeds weer gekweld. Job vraagt zich af: waarom houdt God zich zo met de mens bezig? waarom is de mens zo belangrijk voor Hem? zo’n klein en nietig wezen! Waarom maakt God zich daarover zo druk? Maakte God zich maar druk over de zee en over een zeemonster (7,12). Die leveren veel meer gevaar op voor de mensheid! De onrust die Job heeft, wordt in zijn ogen veroorzaakt door God, Hij houdt zich steeds met hem bezig. God valt hem lastig met dromen en visioenen als hij probeert te slapen (7,13-16).

Job 7,17 (“Wat is de mens, dat Gij hem groot hebt gemaakt, en dat Gij uw hart op hem hebt gezet?”) refereert aan Ps 8,5 (“Wat is de mens dat Gij u hem herinnert, en de zoon van Adam dat Gij hem bezoekt/aandacht voor hem hebt?”). In deze psalm wordt de grootsheid van de mens bezongen. De mens is niet groot van zichzelf, hij is een klein en nietig wezen, maar het is omwille van Gods aandacht dat de mens waardig is. God bekommert zich om de mens en heeft hem tot het hoogtepunt van de schepping gemaakt. Alles is aan de mens onderworpen, en Hij heeft hem bijna boven de engelen gesteld. Gods aandacht voor Job wordt door hem als negatief ervaren. Waarom laat God hem niet met rust? Alles ziet God van Job. Job voelt zich steeds gecontroleerd (7,18-19). Hij krijgt nog geen kans zijn speeksel door te slikken zonder dat God het ziet.

Job denkt wel na over de zonde, zoals Elifaz hem heeft voorgesteld (4,17-19). Job probeert zich te vinden in de overtuiging dat iedere mens schuldig staat voor God, en dat iedere mens een zondaar is (7,20). Maar hij stelt zich daarbij diverse vragen. Hij vraagt zich af wat God eigenlijk merkt van de zonde van de mens. Hoe wordt God geraakt door een fout van zo’n nietige mens? Deze opmerking sluit aan bij die van 7,17: als God niet zoveel belang zou stellen in de mens, zou Hij van de zonde van de mens ook geen weet hebben! Hoe is het mogelijk dat de mens God zou kwetsen; God staat toch ver boven alles! Een vraag die hieruit volgt: waarom verdraagt God de zonde van de mens niet? Is het voor Hem zo moeilijk om de zonden van de mens te laten passeren? Zou het niet passen bij Gods grootheid en goedheid om de zonden te vergeven (7,21). Als God de zonden van Job vergeeft, is het lijden voor hem voorbij. Maar God blijft de zonde achter Job aan dragen, Hij blijft hem bezoeken en Job raakt niet van de kwelling verlost. Het lijkt erop dat Job hier in de buurt komt van een belijdenis! Gelooft hij werkelijk dat hij een zondaar is (dat gaat in tegen zijn uitdrukkelijke uitspraken) of denkt hij mee met Elifaz en probeert hij de logica ervan te weerspreken? Misschien zal Elifaz nog een keer zeggen dat God vergeeft – hij heeft hierover nog niet gesproken in cc. 4–5 – maar dat doet Hij helemaal niet, zo blijkt uit de voortdurende kwelling die Job overkomt en die maar niet ophoudt. Ter afsluiting spreekt Job de wens uit dat hij onvindbaar zal zijn. Als hij gestorven zal zijn, zal God hem niet meer kunnen vinden (7,21b). Eindelijk zal hij van de bemoeizucht van God verlost zijn!

De dialogen met de vrienden hebben een vreemd karakter. Job gaat zelden in op de opwerpingen van zijn vrienden. Zijn bijdrage aan de dialoog mondt uit in klagen. “Hij klaagt over zijn vrienden die vijanden geworden zijn. Hij klaagt over alle narigheid die hem treft, hij betuigt zijn onschuld. En vooral ook – en dit is wat zich op het tweede plan in de dialogen afspeelt – Jobs klagen wordt een aanklacht tegen God: God wordt ter verantwoording geroepen. Naast de lijn van een gesprek met vrienden, tekent zich een tweede lijn af: een rechtsstrijd met God. Het begint geleidelijk in de hoofdstukken 6 en 7, 9 en 10. Het wordt een uitgesproken uitdaging in 13,23-27, die nu via de hoofdstukken 16, 17 en 19 doorloopt naar 30,18-23 en uitmondt in de definitieve uitdaging van 31,35-37.” (P. DRIJVERS – P. HAWINKELS, *Job Prediker*, Baarn 1971, 97).

“Het zijn de vrienden van Job die in de hoofdstukken 3–27 het meest argumenteren. Zij doen dit op hun manier door iedere keer weer te wijzen op het lot dat de goddeloze treft (*moet* treffen volgens hun theologie), door hun beschrijving van het geluk van de vromen (zoals hen dat volgens het boekje ten deel zou moeten vallen!), door het poneren van de stelling: ‘Niemand is voor God rechtvaardig’. Job gaat hier lang niet altijd rechtstreeks op in. Eén keer doet hij het, knap en radicaal, in hoofdstuk 21. De andere keren klaagt hij, betuigt hij zijn onschuld, valt hij God aan en midden tussen de scherpste aanklachten tegen God schreeuwt hij soms ook zijn onwrikbare vertrouwen in Hem uit: 16,19-21 en 19,25-27. Hij doet een hartstochtelijk beroep op God tegen God in, het is een vertrouwen op het scherp van de snede” (P. DRIJVERS – P. HAWINKELS, *Job Prediker*, Baarn 1971, 97).

De argumentatie in de dialogen is voor de moderne lezer niet altijd helder. Maar heeft te maken met de wijze van overtuigen van de oosterling. “De oosterling probeert de ander met emotionele argumenten, met kracht van woorden, te overtuigen. Geen theorie, geen exacte feiten, maar een zo groot mogelijke energie om zoveel mogelijk instemming en enthousiasme los te slaan. De waarheid schuilt niet in objectieve bewijzen, maar in de subjectieve overtuiging. Een bewering is waar als je er zelf helemaal in gelooft en er achter staat. Wil je een ander overtuigen, dan moet je met steeds meer nieuwe, pakkende, overdonderende woorden proberen uit te drukken wat je zelf voelt en wat je wilt zeggen, net zo lang tot de ander bezwijkt en zijn eigen opinie prijs geeft. Wie het mooist spreekt, wint het debat. Vandaar een voortdurend herhalen en een telkens opnieuw belichten van dezelfde overtuigingen, met nuanceringen, voorbeeldjes, overgeleverde anekdotes, enzovoort” (P. DRIJVERS – P. HAWINKELS, *Job Prediker*, Baarn 1971, 98).

Het boek Job behoort tot de wijsheidsliteratuur in zoverre die levenskunst is. Hij beargumenteert niet met theorieën, maar met de dingen van het leven. Dat maakt zijn verhaal ook sterk en overtuigend. Hij benadert zijn probleem niet volgens de theologische standaards. ‘Wijs zijn’ is voor Job vragen naar de zin van het bestaan en de samenhang der dingen. De ervaring van Job is dat er onverdiend lijden is, en Job blijft hierbij. Het is voor hem een onomstotelijk feit. Het gegeven dat Job niet kan vertrouwen op het theologische principe dat de vrienden aanhangen en steeds verwoorden, maakt hem tegelijkertijd ook

weer onzeker. Want wat is dat voor een God die onverdiend straft. Hoe kan Hij nog een zekerheid in het menselijke bestaan zijn?

Epiloog (Job 42,7-17)

42,7 Het gebeurde nadat JHWH deze woorden had gesproken tot Job.

JHWH sprak tot Elifaz de Temaniet:

mijn woede is tegen u ontbrand en tegen uw twee vrienden,

want u hebt niet correct/waarachtig tot mij gesproken zoals mijn dienaar Job.

42,8 Welnu, neemt u zeven stieren en zeven rammen en gaat naar mijn dienaar Job,

en draagt een brandoffer op voor uzelf,

en Job mijn dienaar zal voor u bidden,

want zijn aangezicht zal ik opheffen

om u geen ongenade aan te doen,

want u hebt niet betrouwbaar tot mij gesproken zoals mijn dienaar Job.

42,9 En zij gingen, Elifaz de Temaniet Bildad de Sjeochiet en Sofar de Naämatiet,

en zij deden zoals JHWH tot hen gezegd had.

En JHWH hief het aangezicht van Job op.

42,10 En JHWH keerde om de gevangenschap van Job toen hij bad voor zijn vrienden.

En JHWH vermeerderde al wat Job had bezeten in tweevoud.

42,11 En al zijn broers en zussen kwamen naar hem en zijn voormalige kennissen en zij aten met hem brood in zijn huis.

En zij beklagden hem en troostten hem vanwege al het kwade dat JHWH over hem had gebracht.

En zij gaven hem ieder één geldstuk, ieder één gouden ring.

42,12 JHWH zegende het verdere leven van Job meer dan het vroegere.

Hij kreeg viertien duizend stuks kleinvee, zesduizend kamelen, duizend span runderen en duizend ezinnen.

42,13 En hij kreeg zeven zonen en drie dochters.

42,14 En hij noemde de eerste Jemina, de tweede Ketsiea en de derde Keren-Happoech.

42,15 En er werden op de hele aarde geen knappere vrouwen gevonden dan de dochters van Job. Haar vader gaf hun een erfdeel in het midden van haar broers.

42,16 En Job leefde hierna honderdveertig jaren, en hij zag zijn zonen en de zonen van zijn zonen, vier geslachten.

42,17 Job stierf oud en verzadigd van dagen.

Commentaar

De vrienden worden bekritiseerd aangaande het beeld dat ze van God in hun dialogen hebben gegeven. Er zou ook vertaald kunnen worden 'jullie hebben niet correct tót mij

gesproken' (42,7). Inderdaad hebben de vrienden God nergens aangesproken (FOKKELMAN, 262) en dat is ook een grote fout. De vrienden hebben alleen óver God gesproken in een *do ut des* theologie. Job heeft God wel rechtstreeks aangesproken (bijv. 14,13-22; 40,4-5; 42,16). Job heeft ondanks de pijn en ondanks de ellende wel een levende relatie met God gezocht. Hij heeft God niet gemeden in zijn lijden. God bevestigt Jobs integriteit.

Deze Job moet bemiddelen voor zijn vrienden (42,8-9). Hij moet de praktijk opnemen die hij beoefende t.a.v. zijn kinderen (1,5). Het offer is hier verbonden met gebed (in 1,5 is offer verbonden met reinigen/heiligen). Job doet wat de vrienden voor hem niet deden (bidden, offeren, medelijden hebben; vgl. 19,21-22). Wat de vrienden hebben nagelaten kan vergeven worden door de bemiddeling van Jobs gebed. Job wordt viermaal 'mijn dienaar Job' genoemd (42,7.8; vgl. 1,8; 2,3). Dit is een eretitel. De theologie is weer terug! Job moet voor zijn vrienden bidden, en dan wordt hem alles terug geschonken. Zijn bezittingen worden verdubbeld en hij krijgt het gelijke aantal kinderen terug (42,13; vgl. 1,2). Het herstel van ziekte wordt niet vermeld! Gods genade staat toch niet geheel los van wat de mens doet en van de vroomheid die hij beoefent (dit lijkt zo in tegenspraak met cc. 3-41). Of geeft God het goede ook gratis?

Conclusie, auteur en ontstaan

Opvallend aan het boek Job is de tegenstelling tussen het narratieve raamwerk (1-2; 42,7-17) en de poëtische dialogen (3,1-42,6). Het is de vraag of het boek een literaire eenheid is, of dat een van de twee delen ouder is. De historisch-kritische exegese heeft gezegd dat het narratieve raamwerk (proza) een oud volksverhaal is over een rechtvaardige uit het verleden (VAN DER LUGT, 338). Aan dit raamwerk zou later het grote dichtwerk zijn toegevoegd. Er zijn – naast het literaire onderscheid (genre) - inderdaad ook inhoudelijke verschillen aan te geven tussen het proza- en het poëziegedeelte:

- in het prozagedeelte is Job berustend en trouw, in het poëziegedeelte opstandig;
- in de proloog/epiloog is de blikrichting/vraagstelling van boven naar beneden, in de poëzie van beneden naar boven;
- in de proloog/epiloog is er meestal sprake van de godsnaam (JHWH), in het poëziegedeelte van *El, Eloah* of *Sjaddai*.

Deze verschillen kunnen echter ook bewust gecreëerd zijn. Vanuit een literaire benadering van de tekst is het rampzalig dat de proloog en de epiloog aan een andere auteur worden toegeschreven en los van elkaar moeten worden gezien (FOKKELMAN, 23). De dialogen hebben een kader van gebeurtenissen nodig waarin ze geplaatst worden. De discussie over het lijden van de mens en de rechtvaardigheid van God kan niet abstract gevoerd worden. De discussies gaan over het leven zelf. Maar ook andersom: het verhaal van de proloog en de epiloog zou te makkelijk zijn als de discussies en de strijd van het leven er níet mee verbonden waren. Kunnen we ons een verhaal voorstellen dat alleen bestaat uit 1-2; 42,7-17? Is dat een zinvol verhaal?

De redevoeringen en gedachten van de vrienden moeten we niet meteen negatief beoordelen. Ze bevatten sowieso veel herkenbare redeneringen en gevoelens. Job lijdt

weliswaar ten onrechte en daarom hebben we met hem te doen, maar de vrienden zeggen geen domme dingen. Het vergeldingsprincipe of het principe van *do ut des* kan nooit helemaal afwezig zijn in onze theologie, al kunnen we er zeker niet alles mee verklaren, en al plaatst het ons soms voor grote vragen. Tevens mogen we de theorie van Job niet verabsoluteren. De Bijbel spreekt met meerdere stemmen.

De redevoeringen en de monologen van Job en de vrienden sluiten niet per se op elkaar aan (ze volgen niet onze westerse logica), ze vormen samen de vele stemmen die gehoord moeten worden als een mens in zijn lijden met God klaar moet zien te komen. Er passeert een veelheid aan theologische verklaringen en het zet de lezer aan het denken.

Gemakkelijke oplossingen voor het probleem van het lijden zijn er niet. Voor Job zelf (en dat is het goede van hem) is gebed belangrijk. Hij sluit de eerste cyclus af met gebed (14,13-22).

Geïnformeerd door de eerste twee hoofdstukken weet de lezer dat Job onschuldig is. Hij moet dus ook kunnen begrijpen waarom Job niet toegeeft en standhoudt in zijn overtuiging. De vrienden moeten niet met valse theorieën en verklaringen komen. Job *kán* niet toegeven dat hij gezondigd heeft, anders zou hij niet integer meer zijn en niet eerlijk ten opzichte van zichzelf. In deze zin kan Job ook geen historische persoon zijn en hebben de discussies niet historisch plaats gevonden. En in deze zin hebben de vrienden gelijk: iedereen staat schuldig voor God. Job is in het verhaal een heilige, rechtvaardige én een lijdende. Het gaat er niet om aan te tonen dat de traditionele leer van de vergelding ongeldig is, maar eerder hierom dat deze leer niet *álles* kan verklaren. Aan de hand van een (fictieve) persoon wordt een levensvraag uitgewerkt.

Ook de positie van God is een merkwaardige. Als Hij niet ingaat op het verzoek van satan zou dat een teken zijn van angst dat de mens Hem louter dient omwille van zichzelf en een teken dat God de mens niet vertrouwt. Stemt Hij wel toe (hetgeen Hij doet), dan loopt Hij het risico dat Hij gezien wordt als demonisch. Is dit niet nog steeds de grote vraag voor veel mensen? Hoe kunnen we spreken van een God die goed is als Hij zoveel lijden en onrecht toestaat. Op een of andere wijze staan God en de Kwade dicht bij elkaar. Het goede en het kwade komt – vanuit de mens gezien – van dezelfde kant; de mens ziet niet wat er zich afspeelt achter de horizon van het menselijke bestaan.

De epiloog lijkt de retributietheologie niet helemaal uit te sluiten. Maar de overvloed die Job uiteindelijk ontvangt komt ook uit de goedheid van God (*chinam*). God kan ‘om niet’ straffen én belonen (we moeten oppassen dat we God niet van willekeur beschuldigen). Het is voor de mens niet goed te begrijpen. De mens kan pas na lange strijd en in gesprek met God antwoord krijgen op zijn vraag; pas na een lange strijd slagen de meeste mensen erin zich neer te leggen bij het onbegrijpelijke dat hen overkomt. Ook op het einde weet Job niets van het spel dat gespeeld werd tussen God en satan.

Van de andere kant gaat het boek Job niet alleen om de vraag naar het waarom van het lijden. Het gaat ook om de zoektocht van de mens naar het ware aangezicht van God (RAVASI, 77). Is God betrouwbaar? Handelt Hij rechtvaardig? God staat op een of andere manier niet buiten het kwaad. Als het om kwaad en lijden gaat, kunnen we God niet erbuiten laten. Maar er is geen rechtstreeks en eenduidig verband tussen kwaad/onrecht/zonde en

lijden/dood/ziekte. Wie is God dat Hij onrecht en lijden toestaat. Het is in Jezus dat er een antwoord komt op deze vraag. Jezus staat aan de kant van God én staat aan de kant van de mens mét zijn zonde en lijden (RAVASI, 71).

In de traditionele kerkelijke exegese werd de nadruk gelegd op de vroomheid van Job; zijn opstandigheid kreeg altijd minder aandacht. Dat gebeurde pas met de opkomst van de moderne bijbeluitleg. De vrome interpretatie van het leven van Job blijkt al in het Nieuwe Testament: "Gij hebt gehoord van Jobs standvastigheid en gij kent de uitkomst die de Heer hem bereid heeft" (Jak 5,11). Job wordt in het Nieuwe Testament vooral gezien als iemand die standvastig is geweest in zijn geloof; de twijfel wordt minder belicht. Gregorius de Grote gebruikt Job om een uiteenzetting te geven over het christelijk leven (*Moralia in Job*). Job is een voorafbeelding van Christus; zijn zeven zonen zijn een voorafbeelding van de twaalf apostelen, omdat zeven twaalf wordt, als je de bestanddelen van zeven vermenigvuldigt in plaats van optelt: vier plus drie is zeven, en vier maal drie is twaalf. Job werd in de traditie vooral gezien als de geduldige man die in overgave de wil van God had voorgeleefd. De huidige exegese heeft ook aandacht voor de opstandigheid van Job en de moeilijkheden die iemand kan hebben met het zichzelf overgeven aan Gods grootheid.

Een datering van het boek Job is moeilijk. Er zijn geen harde aanwijzingen en geen historische allusies in het boek. Algemeen wordt uitgegaan van een na-exilische datering, omdat er enige invloed van het Aramees is en omdat er gealludeerd wordt op het boek van de profeet Jeremia. Ecclesiasticus kent Job en plaatst hem in de rij van de *patres* tussen Ezechiël en de kleine profeten (49,8-10). Dit is canoniek een vreemde plaats voor Job, maar de vermelding in Sir 49,9 komt omdat Job genoemd wordt in Ez 14,14.20. Daniël en Noach die in Ez 14,14.20 ook worden genoemd krijgen in Sir 49,9 geen vermelding; Daniël wordt in het geheel niet genoemd in Sir en Noach (Sir 44,17-18) staat op zijn eigen chronologische plaats vóór Abraham (Sir 44,19-21). Dit wijst erop dat Job inmiddels een voornamere plaats had gekregen en meer bekend was geworden. Dit gegeven rechtvaardigt de stelling dat het boek Job in ieder geval vóór 200 v.Chr. geschreven moet zijn. Sommigen zeggen dat het boek Job tussen 500 en 300 is ontstaan. Het gegeven dat Job en zijn vrienden niet-Israëlieten zijn wijst op een na-exilische setting. In deze tijd brak het universele monotheïsme door in Israël/Juda (vgl. Jona, Ruth, Daniël). Ook de plaats en functie van satan past in een na-exilische tijd (vgl. Zach 3,1-2). De ballingschap en de tijd erna is ook een tijd van grote literaire activiteit geweest waarin de productie van het boek Job goed zou passen. Over de auteur is nog minder bekend. Voor de plaats van ontstaan wordt soms aan Egypte gedacht, omdat de flora en de fauna van dat land een rol speelt (nijlpaard, havik; GROSS, 137).